

กลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม: วิธีการดำรงชีวิตของแรงงานอพยพตัด
อ้อยภายใต้อุตสาหกรรมน้ำตาลไทย*

อุบล สวัสดิ์ผล**

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ***

ชูพัชกร์ สุทธิสา****

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษาเรื่อง “วิถีชีวิตแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์
กุ่ม จังหวัดศรีสะเกษ”

** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Email: ubon.sawasphon@gmail.com)

*** อาจารย์ ดร. ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(Email: freeriver1@gmail.com)

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม (Email: Choopug_s@yahoo.com)

บทคัดย่อ

แรงงานอพยพตัดอ้อยมีความสำคัญยิ่งต่ออุตสาหกรรมน้ำตาล เพื่อป้อนสู่ตลาดโลกของไทย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายวิถีการดำรงชีวิตซึ่งหมายถึงการต่อสู้ ต่อรอง ของแรงงานอพยพตัดอ้อย และอธิบายถึงปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ คุณภาพชีวิต ปัญหาสังคม ความทุกข์และความเสี่ยงของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม ภายใต้วิธีการและเงื่อนไขของทุนในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลของไทย โดยศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มบ้านตุม ตำบลตุม อำเภอศรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ และใช้แนวคิดกลยุทธ์การต่อรอง ผนวกกับแนวคิดความทุกข์เชิงสังคม โดยผู้เขียนเก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ.2554-2557 ด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยาแบบมีสนามวิจัยหลายพื้นที่ พบว่า แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มมีกลยุทธ์การต่อรอง คือ การรวมกลุ่มกันของแรงงานตัดอ้อยผ่านระบบเครือญาติและหัวหน้าสาย การใช้อัตลักษณ์ที่สิ้นไหล และการใช้วัฒนธรรมในการเจรจาต่อรอง แรงงานตัดอ้อยเหล่านี้ต้องเผชิญกับปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ มีปัญหาสุขภาพจากการใช้แรงงานที่เข้มข้น ปัญหาสังคมและมีความทุกข์และความเสี่ยงจากการเป็นแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นแรงงานนอกระบบ

คำสำคัญ: วิถีการดำรงชีวิต กลยุทธ์การต่อรอง แรงงานอพยพตัดอ้อย กลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม

Kui Ethnic Group: Livelihoods of Sugarcane Cutting Migrant Workers under Sugarcane Industry in Thailand

Ubon Sawasphon^{*}

Chainarong Sretthachau, Ph.D.^{**}

Chupak Suttisa, Ph.D.^{***}

Faculty of Humanities and Social sciences,
Maharakham University

^{*} Master of Arts Program in Research for Local Development, Faculty of Humanities and Social sciences, Maharakham University (Email: ubon.sawasphon@gmail.com)

^{**} Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Masarakham University (Email: freeriver1@gmail.com)

^{***} Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Masarakham University (Email: Choopug_s@yahoo.com)

Abstract

The sugarcane cutting migrant workers play an important role in Thailand economy, This article aims to explain tactics of negotiation of Kui ethnic sugarcane cutting migrant workers. Including their health problems, livelihood, social problems and the risk of these people under the conditions of capital accumulation of sugar cane industries the ethnic Kui Baan Toom Srirattana District, Srisaket Province. By Collecting data during 2011-2014 through multi-sited ethnography. The article found that Kui ethnic group sugarcane cutting migrant workers using various tactics of negotiation, particularly gathering into group among relative and has leader to negotiate with farm owner for receiving good treatment from their employers, and employs flexible identities and local culture for negotiate with employer. Kui ethnic labors have been facing with health and risks problems and ethnic prejudice because they are ethnic group and They are also informal workers who are not protected by labor laws.

Keywords: Livelihoods, Tactics of negotiation, Sugarcane cutting migrant workers, Kui Ethnic Group

1. บทนำ

บ้านตุม ตำบลตุม อำเภอสรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านตุมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กัญ หรือกวย ซึ่งคนที่พูดตระกูลภาษาไทยคนลาว และคนเขมรในไทยมักเรียกพวกเขาว่า ส่วย ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ในจังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านยังมีการใช้ภาษาเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์กัญ ที่คนในหมู่บ้านเรียกว่าภาษาส่วย หรือภาษากวย เป็นภาษาถิ่นในการสื่อสาร

ระบบการผลิตทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัว ของคนกลุ่มชาติพันธุ์กัญบ้านตุม จังหวัดศรีสะเกษ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กัญบ้านตุมต้องมีการอพยพออกนอกชุมชน โดยเฉพาะการเป็นแรงงานอพยพรับจ้างตัดอ้อยเกือบทั้งหมู่บ้าน คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านตุมแต่ละครอบครัวมีพื้นที่เพื่อการผลิตทำนา น้อยกว่า 5 ไร่ ขณะเดียวกันการประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้านในบริเวณนี้ต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ เนื่องจากอยู่นอกเขตชลประทาน ได้ผลผลิตข้าวไม่ถึง 500 กิโลกรัมต่อไร่ ส่งผลให้สถานะทางเศรษฐกิจรายรับไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว หัวหน้าครอบครัวจำเป็นต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ จากกองทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน รวมถึงเงินกู้ที่เป็นการตกเขียวแรงงานตัดอ้อยจากเจ้าแก๊วไร่อ้อย เพื่อมาใช้จ่ายในครอบครัว (จำลอง ลาวเมือง, 2554: สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นด้วยข้อจำกัดของการสื่อสารภาษาพูดของกลุ่มชาติพันธุ์กัญบ้านตุม บางคนไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้เลย โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวและผู้สูงอายุส่งผลให้คนบ้านตุมส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการได้ ขณะที่การทำงานรับจ้างแบบอื่น เช่น รับจ้างรายวันเป็นแรงงานภาคการเกษตร แรงงานก่อสร้าง

ด้วยค่าจ้าง 300 บาทต่อวัน และไม่มีการจ้างงานทุกวัน ไม่สามารถที่จะทำให้ได้เงินก้อนที่มากพอสำหรับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ดังคำพูดของแรงงานตัดอ้อยที่ว่า “บ้านตูมมีประสบการณ์เป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยมานาน ทำให้เค้าแก่ไร่อ้อยเอาเงินมาให้ชาวบ้านก่อน ให้เป็นเงินก้อน บางคนได้เงินมากถึง 200,000 บาท ได้เงินต่ำสุด 5,000 บาท ที่เรียกว่า “การตกเขียวแรงงานตัดอ้อย” แล้วชาวบ้านตูมค่อยไปตัดอ้อยใช้หนี้คืนเค้าแก่” (ลา หัวหน้าสาย, 2554: สัมภาษณ์) การเป็นทายาทสืบทอดการตัดอ้อยด้วยการเป็นแรงงานบางคนติดตามไปตัดอ้อยกับผู้ปกครองตั้งแต่วัยเยาว์ เพราะการเดินทางไปเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยแต่ละครั้งพวกเขา มักจะเดินทางเป็นครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ เด็กเล็ก และเด็กที่กำลังเรียนหนังสือ ผ่านระบบนายหน้าหรือหัวหน้าสายแรงงานตัดอ้อย จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเลือกที่จะมาเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยในต่างถิ่น

ขณะที่อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลของไทย มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมี พรบ.อ้อยและน้ำตาล ปี พ.ศ.2527 กำกับควบคุม จนสามารถผลิตน้ำตาลป้อนสู่ตลาดโลกเป็นอันดับต้นๆ รองจากประเทศบราซิลและประเทศออสเตรเลีย ด้วยการเพิ่มพื้นที่การปลูกอ้อยและการผลิตน้ำตาลอย่างต่อเนื่อง ดังข้อมูลการผลิตน้ำตาลทรายของโรงงานน้ำตาลทรายทั่วประเทศ เช่น ปี 2553/54 มีพื้นที่ปลูกอ้อย จำนวน 8.46 ล้านไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2552/53 จำนวน 1.32 ล้านไร่ หรือประมาณ 18% มีปริมาณอ้อยที่เข้าสู่โรงงานจำนวน 95,385,928 ตัน และปี 2555/56 มีพื้นที่ปลูกอ้อย 9,487,329 ไร่ สามารถผลิตอ้อยเข้าสู่โรงงานถึง 100,002,515 ตัน โดยมีพื้นที่ปลูกอ้อยกระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาค

ตะวันออก (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย, 2558: ออนไลน์)

การเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยของชาวบ้านตุม จังหวัดศรีสะเกษ เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมน้ำตาลของไทย โดยกลุ่มชาติพันธุ์กัญต้องกลายมาเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยไม่ได้เกิดจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (patron-client relationship) ระหว่างเจ้าแก่ไร่อ้อยกับแรงงานตัดอ้อยที่จะคอยให้การค้ำจุน ช่วยเหลือกัน แต่เกิดจากวิธีการของทุนในการสะสมทุน ที่หลากหลายซับซ้อนด้วยวิธีการสะสมทุนโดยการชูดรีตมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานตัดอ้อย โดยที่อุตสาหกรรมอ้อยยังใช้วิธีการใช้แรงงานคนในการตัดอ้อยด้วยวิธีแบบดั้งเดิม เป็นวิธีการสะสมทุนแบบบุพกาล (primitive accumulation) ที่เป็นจุดเริ่มต้นของทุนและการสะสมทุน ที่เป็นการสะสมทุนอย่างต่อเนื่องและขยายขอบเขตออกไป การเอาเปรียบแรงงานตัดอ้อย ด้วยการจ้างแรงงานตัดอ้อยที่เป็นแรงงานนอกระบบโดยที่เจ้าแก่ไร่อ้อยไม่ต้องจ่ายสวัสดิการอื่นๆ นอกจากค่าจ้างตัดอ้อยเพียงอย่างเดียว ด้วยการจ้างแรงงานตัดอ้อยแบบเหมาหัวตัน ที่คิดค่าตอบแทนค่าจ้างแรงงานตัดอ้อย เป็นน้ำหนักอ้อยที่สามารถตัดได้ในแต่ละวันที่น้ำหนัก 1,000 กิโลกรัม ตามราคาที่ตกลงกันระหว่างแรงงานตัดอ้อยกับเจ้าแก่ไร่อ้อย การผลัดภาระความเสี่ยงให้กับแรงงานตัดอ้อย โดยที่เจ้าแก่ไร่อ้อยไม่ต้องจ่ายเงินอื่นๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าอาหาร ค่าความเสี่ยงจากกรณีที่แรงงานไม่ได้ตัดอ้อย ต้องหยุดตัดอ้อยหลายวันและแรงงานเหล่านี้ไม่ได้มีรายได้ โดยอาศัยวิธีการควบคุมแรงงานตัดอ้อยด้วยระบบเศรษฐกิจ ด้วยการตักเซ็วแรงงาน แรงงานตัดอ้อยที่ได้เงินจากการตักเซ็วแรงงานจะต้องมาตัดอ้อยให้กับเจ้าแก่ไร่อ้อยตามสัญญา มิเช่นนั้นแรงงานตัดอ้อยเหล่านี้จะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายจาก

การทำสัญญาเงินกู้โดยเจ้าแก๊วไร้อ้อย ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ยูนต้องกลายมาเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยจนถึงปัจจุบัน เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับเจ้าแก๊วไร้อ้อยว่าจะมีแรงงานมาตัดอ้อยในฤดูการผลิตอ้อย การควบคุมด้วยระบบเศรษฐกิจนี้ ทำให้แรงงานตัดอ้อยเป็นหนี้ ยากที่จะหลุดพ้น

จากปรากฏการณ์ข้างต้นทำให้ผู้เขียนมีคำถามว่า ภายใต้ที่ทุนมีวิธีการที่หลากหลายในการสะสมทุน สร้างมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานอพยพตัดอ้อย ทำให้แรงงานเหล่านี้มีชีวิตอยู่ในวงจรของหนี้สินกว่า 30 ปี แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์ยูน จังหวัดศรีสะเกษ มีวิถีชีวิตที่ต้องต่อสู้ ต่อรอง เพื่อให้มีชีวิตรอดจากการไปเป็นแรงงานตัดอ้อยที่ยากลำบากได้อย่างไร พวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพ ปัญหาสังคม ความทุกข์และความเสี่ยงจากการเป็นแรงงานตัดอ้อยต่างถิ่นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์

งานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาวิธีการดำรงชีวิตซึ่งหมายถึงการต่อสู้ต่อรองของกลุ่มชาติพันธุ์ยูนที่เป็นแรงงานอพยพตัดอ้อย ภายใต้วิธีการและเงื่อนไขของทุนที่นำมาใช้กับพวกเขา

2. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ คุณภาพชีวิต ปัญหาสังคม ความทุกข์และความเสี่ยงของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์ยูน

3. ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์ยูน จังหวัดศรีสะเกษ โดยนำแนวคิดทฤษฎีการต่อรอง และแนวคิดความทุกข์เชิงสังคม มาอธิบายดังนี้

แนวคิดกลยุทธ์การต่อรอง (Tactics of negotiation) ของ Dorairajoo, Saroja Davi. (2002) พัฒนามาจากสองแนวคิดที่มีลักษณะไม่แตกต่างกันระหว่าง แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics in everyday life practice) ของ de Certeau (1984) ที่อธิบายถึงพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตประจำวัน โดยแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ Strategy หรือยุทธศาสตร์ ที่หมายถึงการกระทำของอำนาจ ส่วน Tactic หรือกลยุทธ์ การกระทำของผู้อ่อนแอ แต่แฝงอยู่ในเครือข่ายของอำนาจ อาศัยจังหวะและโอกาสในการฉวยผลประโยชน์ หรือต่อรองกับอำนาจ และแนวคิดรูปแบบการต่อต้านในชีวิตประจำวัน (Every forms of resistance) ของ James C. Scott (1985) ที่ศึกษาสังคมชาวนาซึ่งมีหลายระดับแต่ละระดับก็มีการต่อสู้ต่อรอง การขัดขืนของชนชั้นชาวนาที่ถูกกดทับแตกต่างกันออกไป โดยทั้งสองคนนี้ได้พัฒนาแนวคิดเพิ่มเติมจาก Outline of a theory of practice ของ Bourdieu

การศึกษาของ Dorairajoo, Saroja Davi. (2002) ใช้แนวคิดกลยุทธ์การต่อรอง (Tactics of negotiation) โดยศึกษาชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นคนจนและนับถือศาสนาอิสลามในภาคใต้ที่เรียกว่า ชาวนายู หรือชาวไทยมุสลิมที่พูดภาษามลายู ที่มีปัญหาจับปลาได้น้อยลงจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและการประมงพาณิชย์ พบว่า แม้ว่าชาวนายูจะเป็นชนชั้นที่ถูกกดทับ แต่ชาวประมงก็ไม่ได้ต่อต้านอำนาจของชาวประมงพาณิชย์อย่างเปิดเผย แต่พวกเขาได้ปรับกลยุทธ์ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมการต่อรองเพื่อที่จะทำมาหากินให้มีชีวิตรอดในแต่ละวัน ขณะที่ขอบเขตของกลยุทธ์บางอย่าง เช่น การประท้วงเรืออวนรุนอวนลาก ที่ Dorairajoo เรียกว่าการต่อต้านที่มีรูปแบบ ไม่ได้เป็นการต่อต้านเพียงอย่างเดียว ในความเป็นจริง มีกลยุทธ์อื่นๆ อีกมากที่ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัว

ของพวกเขานำมาใช้ รวมถึงการใช้วัฒนธรรมการต่อรอง (The culture of negotiation) เช่น ในกรณีของคนหนุ่มสาวชาวนายูทีไปทำงานทำในมาเลเซีย โดยทำงานเป็นก๊วก เด็กเสิร์ฟ หรือเด็กล้างจานในร้านอาหาร ต้มยำที่เป็นที่นิยมของคนชั้นกลางในมาเลเซีย คนหนุ่มเหล่านี้ไม่เคยทำอาหารที่บ้าน นอกจากนั้นต้มยำในร้านอาหารไทยในมาเลเซียก็เป็นต้มยำแบบจีน แต่กลับเชื่อกันว่าต้มยำที่เสิร์ฟในภัตตาคารที่มีคนไทยเป็นเจ้าของและปรุงโดยคนไทยนั้นเป็นต้มยำแท้ คนหนุ่มเหล่านั้นได้ใช้อัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ชาติไทยและอาหารไทยแท้เป็นพื้นที่ต่อรองในการหางานทำในมาเลเซีย ซึ่งมีรายได้ดีกว่าทำงานในประเทศไทยถึง 5 เท่า

การศึกษานี้ต้องการนำแนวคิดกลยุทธ์การต่อรอง มาใช้อธิบายให้เห็นถึง กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของกลุ่มชาติพันธุ์ยูทีที่เป็นแรงงานอพยพตัดอ้อย ภายใต้การสะสมทุน ของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลเพื่อการส่งออกเชื่อมโยงกับตลาดโลก

แนวคิดความทุกข์เชิงสังคม (social suffering) โดยแนวคิดนี้มี Arthur Kleinman, Veena Das and Margaret Lock (1996) ทั้ง 3 คน ได้เป็นผู้นำเสนอ โดยแนวคิดนี้เกิดจากการเกี่ยวข้องกับนโยบายทางสังคมเรื่องสุขภาพ ความเจ็บป่วย การตระหนักถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่ง่ายที่จะทำความเข้าใจกับประสบการณ์ความเจ็บปวดทุกข์ทรมานของคนหนุ่มสาว ผู้ชาย ผู้หญิง คนที่ไม่มีงานทำ คนที่เป็นโรคติดต่อ คนที่เป็นเหยื่อจากสงคราม คนที่ถูกกระทำจากการเมือง ทั้งที่เป็นความทุกข์ทางกาย และความทุกข์ทางจิตใจ งานที่ใช้แนวคิดความทุกข์ทางสังคม ในการศึกษาที่สำคัญคือ การศึกษาของ Celia Lowe (2000) และของมาลี สิทธิเกรียงไกร (2551)

การศึกษาของ Celia Lowe ได้ศึกษาความทุกข์ของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับระบบตลาดโลก เป็นการศึกษาวีถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่เกาะโตเจียน (tojean) ในสุลาเวสี เมื่อหมู่บ้านต้องถูกเชื่อมโยงกับระบบตลาดโลก คนหาปลาในหมู่บ้านต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุน ทำให้ชาวบ้านต้องทำการประมงจับปลาเก่าเพื่อส่งขายมากขึ้น โดยการดำน้ำทะเลลึกเพื่อจับปลา และต้องทำให้ปลายังคงมีชีวิตให้ได้ ดังนั้นวิธีการที่ชาวบ้านใช้เพื่อให้ปลาเก่าสลบตั้งแต่อยู่นในทะเล โดยการใช้สารไซยาไนด์ ซึ่งเป็นสารเคมี ชาวบ้านที่มีอาชีพจับปลาเก่าขายกลับต้องได้รับปัญหาด้านสุขภาพจากการได้รับสารพิษที่เกิดจากการจับปลาเก่าในทะเล อีกทั้งต้องคอยหลบซ่อนเจ้าหน้าที่ในการจับปลาในแต่ละครั้ง

ขณะที่ มาลี สิทธิเกรียงไกร ได้อธิบายความทุกข์ทางสังคมของชาวคลิตี้ล่าง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ ที่ได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ล่าง จนเกิดอาการเจ็บป่วย เมื่อชาวบ้านร้องเรียนต่อรัฐ กระบวนการของรัฐในการแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านด้วยการส่งแพทย์เข้ามาให้การรักษากลับไม่ได้เป็นการแก้ไขความทุกข์ทางสังคมของชาวบ้าน แต่กลับเป็นการผลิตซ้ำความทุกข์ให้ชาวบ้านด้วยคำอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ว่า การที่ชาวบ้านเจ็บป่วยไม่ได้มีสาเหตุมาจากสารตะกั่วที่ตกค้างในเลือด แต่เป็นเพราะชาวบ้านมีสุขภาพไม่ดีอยู่ก่อนแล้ว เป็นการสร้างความเสี่ยงชุดใหม่ขึ้นมาปิดบังอำพราง ความเจ็บป่วยของชาวบ้าน รวมทั้งการสร้างวาทกรรมทางการแพทย์ เพื่อทำให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเหยื่อยอมรับว่าความเจ็บป่วยของพวกเขาเป็นผลมาจากชะตากรรมของชีวิตที่จมน้ำอยู่กับความยากจน และโรคภัย จนทำให้ชาวบ้านไร้อำนาจในการนิยามความเจ็บป่วยของตนเอง และยากที่จะนำไปสู่การอ้างสิทธิเพื่อเรียกร้องค่าชดเชยได้

ผู้เขียนเห็นว่าจากการทบทวนแนวคิดความทุกข์เชิงสังคม จากงานศึกษาทั้ง 2 ท่าน ได้ให้ความเข้าใจเรื่องของความทุกข์เชิงสังคม งานของ Celia Lowe จะเป็นความทุกข์ของชาวบ้านที่ถูกเชื่อมโยงกับระบบตลาดโลก ส่วนงานของ มาลี สิทธิเกรียงไกร เป็นความทุกข์ทางสังคมที่ถูกผลิตซ้ำทางการแพทย์ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้เขียนสนใจที่จะใช้แนวคิดความทุกข์เชิงสังคม มาอธิบายผลกระทบทางสังคมของแรงงานอพยพตัดอ้อย กลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตอ้อยและน้ำตาลเพื่อการส่งออกเชื่อมโยงกับระบบตลาดโลกของไทย

4. วิธีการศึกษา

ในการศึกษานี้ ผู้เขียนใช้วิธีการวิจัยแบบมีสนามวิจัยหลายพื้นที่ (Multi-sited ethnography) โดยผู้เขียนศึกษาแรงงานอพยพตัดอ้อย กลุ่มชาติพันธุ์กูยบ้านตุม ตำบลตุม อำเภอศรีรัตนะ จังหวัดศรีสะเกษ และได้ติดตามแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูยไปยังสนามพื้นที่ตัดอ้อย ด้วยการไปใช้ชีวิตร่วมอยู่ กิน และทำงานกับแรงงานตัดอ้อย เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลให้เห็นถึงวิถีชีวิตจริง ความทุกข์ ความสุขร่วมกัน ผู้เขียนได้เลือกประชากรศึกษาคือ กลุ่มแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูย จังหวัดศรีสะเกษ ที่เดินทางไปตัดอ้อยที่ภาคอีสาน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากมีลักษณะวัฒนธรรมความเป็นคนอีสานเหมือนกัน พื้นที่ตัดอ้อยภาคตะวันออก ที่จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากมีพื้นที่ตัดอ้อยอยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา และพื้นที่ตัดอ้อยภาคกลาง ที่จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์กลางอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลมีการย้ายแรงงานตัดอ้อยสูง

วิธีการเก็บข้อมูลประกอบไปด้วย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) หรือการมีส่วนร่วมทางสังคม โดย

ผู้เขียนเข้าร่วมเหตุการณ์ที่สำคัญ ทั้งที่อยู่ในชุมชนและใช้วิธีทางมานุษยวิทยาแบบมีสนามวิจัยหลายพื้นที่ระหว่างการเดินทางติดตามแรงงานในต่างถิ่น เพื่อมาวิเคราะห์ให้เห็นวิธีการดำรงชีวิตในการต่อสู้ต่อรองของแรงงานอพยพตัดอ้อย ภายใต้วิธีการของทุนที่นำมาใช้กับพวกเขา การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับแรงงานตัดอ้อย ผู้นำเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของแรงงานในมิติต่างๆ และการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ผู้เขียนใช้วิธีการเล่าชีวิต (life history) โดยการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจถึงบทบาท หน้าที่ และปฏิบัติการของแต่ละคนเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นความคิด หรือเหตุผล ของแต่ละกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญ

5. ผลการศึกษา

5.1 บทบาทของรัฐและทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลในระบอบเศรษฐกิจไทย

พัฒนาการของอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศไทย มีการทำน้ำตาลทรายแดงจากอ้อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีการผลิตเรื่อยมาในสมัยอยุธยา และผลิตเพิ่มมากขึ้นมาเรื่อยๆจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในช่วงสมัยราชการที่ 3 น้ำตาลเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ และในปี พ.ศ.2366 ส่งออกน้ำตาล มากถึงจำนวน 80 ทาบ ขณะเดียวกันในสมัยราชการที่ 5 ได้หยุดส่งน้ำตาลออกขายต่างประเทศ เนื่องจากราคาน้ำตาลในประเทศมีต้นทุนแพงกว่า และในปี พ.ศ.2432 ได้ส่งน้ำตาลจากภายนอกประเทศเข้ามาขายในไทย อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเริ่มมีการฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ที่จังหวัดชลบุรีในปี พ.ศ. 2461 และได้มีการขยายโรงงานและเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยอย่างต่อเนื่อง ในสมัยราชการที่ 6 เริ่มมี

นโยบายการกีดกันการค้าจากต่างประเทศ รัฐพยายามส่งเสริมอุตสาหกรรมอ้อยแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ แต่การดำเนินการผลิตน้ำตาลยังประสบปัญหาราคาน้ำตาลสูงกว่าราคาที่นำเข้าจากต่างประเทศ

บทบาทของรัฐไทยในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลในยุคเริ่มต้น ได้แก่ การส่งเสริมการลงทุนเพื่อการปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาล การค่าน้ำตาลและการเก็บภาษี อุตสาหกรรมอ้อยฟื้นตัวอีกครั้งในปี พ.ศ.2464 โดยรัฐได้อนุญาตให้นำเข้าจากประเทศฟิลิปปินส์และประเทศอินโดนีเซีย เนื่องจากการผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค ปี พ.ศ.2480 รัฐไทยได้ตั้งโรงงานน้ำตาลทรายขาวแห่งแรกที่จังหวัดลำปาง และรัฐไทยได้ตั้งบริษัท ส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย โดยมีกระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้น และได้พัฒนาตั้งโรงงานขึ้นอีกจำนวน 11 แห่ง ในปี พ.ศ.2502 โดยรัฐไทยได้ออกบัตรให้กับเอกชนจัดตั้งโรงงานน้ำตาล ทำให้โรงงานจัดตั้งเป็น 48 โรง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล ภายใต้พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย พ.ศ.2504 โดยมีสาระสำคัญคือ การจัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเพื่อเรียกเก็บเงินสงเคราะห์จากผู้ผลิต และมีนโยบายการระบายน้ำตาลออกต่างประเทศ โดยใช้เงินสงเคราะห์เป็นเงินอุดหนุนแก่ผู้ส่งออก แต่การดำเนินการดังกล่าวกลับเป็นการสร้างแรงจูงใจในการขยายตัวการผลิตน้ำตาลเพิ่มมากขึ้น เมื่อการผลิตมากก็เกิดปัญหาน้ำตาลทรายนล้นตลาดอีก จนทำให้ต้องมีการตราพระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายฉบับที่สอง พ.ศ.2508 และยกเลิกพรบ. ฉบับเดิม ในพรบ. นี้มีเนื้อหาสาระภายใต้นโยบายการผลิตน้ำตาลทรายให้เพียงพอกับความต้องการ

ภายในประเทศ และเพิ่มปริมาณการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในหนึ่งวันเท่านั้น

ขณะที่พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย พ.ศ.2511 หลังมีการศูนย์ส่งเสริมน้ำตาลทราย ปี พ.ศ.2509 เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมกิจกรรมไร่อ้อย และน้ำตาลทางด้านวิชาการ และต่อมาได้โอนศูนย์ส่งเสริมน้ำตาลทรายไปให้สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย โดยจัดตั้งขึ้นภายใต้พรบ.อ้อยและน้ำตาลทรายปี พ.ศ.2511 โดยมีภารกิจที่สำคัญได้แก่ งานเกษตรอ้อย งานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี น้ำตาล งานนโยบายและเศรษฐกิจน้ำตาล และจากนั้นอุตสาหกรรมอ้อย ได้มีพัฒนาการต่อเนื่องเรื่อยมา จึงได้มีตราพระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ.2527 ที่มีมติในการจัดแบ่งปันผลประโยชน์มาใช้ในการบริหาร 70:30 และคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของชาวไร่อ้อย (ธวัช ดินนังวัฒนะ และทิพาวดี ดิงนังวัฒนะ, 2543)

จะเห็นได้ว่าบทบาทของประเทศไทยที่มีต่อระบบการค้าน้ำตาลนั้นได้มีปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ.2551 มีมติเห็นชอบนโยบายวาระอ้อยแห่งชาติ โดยให้ความสำคัญในการพัฒนาอ้อยในการพัฒนาเป็นพลังงานทดแทนและให้เกิดการผลิตอ้อยอย่างครบวงจร ท่ามกลางปรากฏการณ์ที่ราคาอ้อยในตลาดโลกปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างปี พ.ศ.2553-2555 และการที่รัฐไทยได้ออกนโยบายและมาตรการจำนวนมากเพื่อสนับสนุนธุรกิจอุตสาหกรรมเอทานอล จากนโยบายดังกล่าวกลุ่มทุนในอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลได้หันมาให้ความสนใจและขยายการตั้งโรงงานและพื้นที่ปลูกอ้อยพื้นที่การปลูกอ้อยโรงงานโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เพิ่มขึ้นจาก 2,849,690 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2552/2553 เป็น 3,936,371 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2555/2556 โดยในหลายจังหวัด

เกษตรกรหันไปปลูกอ้อยแทนข้าวนาปี และมันสำปะหลัง ขณะที่ในปัจจุบันประเทศไทยมีโรงงานน้ำตาลรวมทั้งสิ้น 47 โรงงาน ตั้งอยู่ในภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ได้แก่ ภาคเหนือ จำนวน 9 โรงงาน ภาคกลาง จำนวน 17 โรงงาน ภาคตะวันออก จำนวน 5 โรงงาน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 16 โรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย, 2558: ออนไลน์)

5.2 กลุ่มชาติพันธุ์กุ่มบ้านตุม: นัยของการกำหนดสถานะทางสังคมที่ต้อยกว่า

กลุ่มชาติพันธุ์กุ่มบ้านตุม จังหวัดศรีสะเกษ แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มเลี้ยงช้างที่จังหวัดสุรินทร์ ที่คนส่วนใหญ่รู้จักกัน และแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ ระหว่างที่ผู้เขียนลงสนามพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม จังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านในชุมชนได้พูดถึง คนที่พูดตระกูลภาษาไท คนลาว และคนเขมรในไทย มักจะเรียกพวกเขาที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มว่า ส่วย คนส่วย พวกส่วย พวกเขมรป่าดง หรือแม้แต่ในงานวิชาการและการจัดงานประเพณี 4 เผ่าไทย ที่เป็นมหรกรรมการแสดงแสง สี เสียง ในเชิงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ในระดับจังหวัดศรีสะเกษ ได้สร้างการรับรู้ในวงกว้าง ในมิติการถูกกำหนดสถานะทางสังคม ที่มีนัยประวัติศาสตร์ของการดูถูกเหยียดหยาม ที่แสดงออกถึงความลำหลัง ทำให้ต้อยค่า ด้วยการผลิตซ้ำทางความคิดว่า ชาวส่วย เป็นคนป่า เป็นคนเขมรป่าดง ที่มีสถานะที่ต่ำต้อยกว่าพวกลาว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่กลุ่มชาติพันธุ์กุ่มต้องไปสัมพันธ์ด้วย

ขณะที่การแสดงออกของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนในกลุ่มชาติพันธุ์กวยต้องไปสัมพันธ์ด้วย การแสดงออกด้วยสีหน้า ท่าทาง การกระทำ และคำพูดภาษาสื่อสารโต้ตอบกันที่สร้างการยอมรับน้อยกว่ากลุ่มอื่น (จำลอง ลาวเมือง, 2554: สัมภาษณ์) เช่น การบอกสถานะว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือ ส่วย ก็ทำให้เกิดการตัดสินว่าเป็นคนที่ต่ำต้อย ต้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ทั้งด้านการเข้าถึงบริการทางการศึกษา ด้านสาธารณสุข หรือแม้แต่การนำชื่อกลุ่มชาติพันธุ์กวย มาคุยล้อกันเล่นของกลุ่มวัยรุ่น หรือวงพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ก็มีนัยยะของการพูดดูถูกเหยียดหยาม และต้อยกว่า ต่ำกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่และคนที่ไม่ยอมรับวัฒนธรรมดั้งเดิมได้มีการปรับตัวหลีกเลี่ยงการสื่อสารพูดภาษาส่วย อย่างไรก็ตาม ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์กวยบางกลุ่มที่ได้เรียนหนังสือมีบทบาทเป็นผู้นำทางสังคม เป็นนักวิชาการ ได้พยายามสร้างมิติให้กลุ่มชาติพันธุ์กวยมีความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนกลุ่มชาติพันธุ์กวย หรือส่วย และยกสถานะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กวยให้เท่าเทียมและไม่ได้แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

5.3 พัฒนาการของการเป็นแรงงานตัดอ้อย และการตกเขียว แรงงาน: วิธีการควบคุมแรงงานตัดอ้อยด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจ

การเป็นแรงงานอพยพรับจ้างตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กวยบ้านตุมถูกควบคุมด้วยวิธีการเศรษฐกิจ ด้วยการตกเขียวแรงงาน ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้น เพราะจะอย่างไรก็ตามแรงงานตัดอ้อยบ้านตุมที่ได้เงินจากการตกเขียวแรงงานจะต้องมาตัดอ้อยให้กับเจ้าแก๊วไร่อ้อยตามสัญญา มิเช่นนั้นแรงงานตัดอ้อยที่ไม่ได้มาจะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายจากการทำสัญญาเงินกู้โดยเจ้าแก๊วไร่อ้อย ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กวยต้องกลายมาเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อย การควบคุมด้วยระบบเศรษฐกิจนี้ ทำให้แรงงานตัดอ้อยเป็นหนี้ ยากที่จะหลุดพ้น แรงงานอพยพตัด

อ้อยสามารถแบ่งช่วงการเป็นแรงงานตัดอ้อยตามเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ได้ 3 ยุค ได้แก่

ยุคแรก จากบ้านตุมเริ่มตัดอ้อยครั้งแรกปี พ.ศ.2516 เป็นยุคเจ้าแก๊วโหดจุดเริ่มต้นของโรงเรียนฝึกหัดแรงงานตัดอ้อย เริ่มจากการนั่งรถไฟที่สถานีจังหวัดศรีสะเกษถึงนครราชสีมา เพื่อไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดลพบุรี จากนั้นได้ขยายไปตัดอ้อยพื้นที่จังหวัดชลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดสระแก้ว ขณะที่ระบบนายหน้า ถูกนำมาใช้ในหมู่บ้านตุมครั้งแรก ในปีพ.ศ.2518 ด้วยเครือข่ายของเจ้าแก๊วไร้อ้อยและในปี พ.ศ.2526 ระบบหัวหน้าสายถูกนำมาใช้ครั้งแรกกับแรงงานตัดอ้อยบ้านตุมในพื้นที่จังหวัดลพบุรี การตัดอ้อยในยุคนี้แต่ละพื้นที่มีเหตุการณ์สำคัญแตกต่างกัน เช่น บางพื้นที่เจ้าแก๊วโหดเป็นนักร้อง การตัดอ้อยที่ต้องมีคนถือปืนคุม แรงงานตัดอ้อยต้องหนีตาย มีการใช้ยาฆ่าผสมน้ำให้แรงงานตัดอ้อย มีการฝังศพแรงงานตัดอ้อยที่ถูกฆ่าไว้ใต้ขนา เพื่อข่มขู่แรงงานตัดอ้อย มีเหตุการณ์โจรปล้นเงินแรงงานตัดอ้อยระหว่างเดินทางกลับบ้าน หลายคนไปตัดอ้อยแล้วไม่ได้เงินกลับบ้าน การเดินทางไปตัดอ้อยแบบเสี่ยงตาย

ยุคที่สอง ช่วงปี พ.ศ.2542 ถึง พ.ศ.2552 เป็นยุคของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์ก๊วยบ้านตุมตัดอ้อยข้ามแดน เพื่อไปรับจ้างตัดอ้อยที่ประเทศมาเลเซีย ด้วยเหตุผลการไปตัดอ้อยที่ไม่ต้องรอคิวตัดอ้อย ในปีแรกมีชาวบ้านตุมเดินทางไปตัดอ้อยจำนวน 4 คน หลังจากนั้นชาวบ้านตุมกลายเป็นหัวหน้าสายและรวมกลุ่มแรงงานตัดอ้อยและเดินทางมากขึ้นเรื่อยๆ มากสุดถึง 50 ครอบครัว จากการเดินทางโดยรถบรรทุกที่ต้องขนสัมภาระเดินทางไกลๆ มีความยากลำบากในการเดินทาง และการหลบเลี่ยงรอขึ้นตอนเกี่ยวข้องกับกฎหมายข้ามแดน ด้วยการทำ Passport สำหรับแรงงานที่มากถูกต้องตามกฎหมายและคน

ที่หลบเลี่ยง “เวลาเจ้าหน้าที่รัฐของประเทศมาเลเซียมาตรวจ แรงงานตัดอ้อยต้องพากันวิ่งเข้าป่าเพื่อไม่ให้ถูกจับได้” (ทำ แนบเนียน, 2555: สัมภาษณ์) ขณะที่แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูยบ้านตุมกลุ่มใหญ่ก็ยังเดินทางไปตัดอ้อยในจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทยเหมือนเดิม การเดินทางไปตัดอ้อยที่ประเทศมาเลเซียต้องหยุดลงเพราะหัวหน้าสายมีอายุมากถึง 62 ปีแรงงานอพยพตัดอ้อยคนอื่นไม่สามารถรวบรวมแรงงานไปตัดอ้อยได้เหมือนอย่างเช่นหัวหน้าสายคนที่ผ่านมา

ยุคที่สาม ช่วง พ.ศ.2553 ถึงปัจจุบัน เป็นยุคที่อุตสาหกรรมน้ำตาลไทยมีความต้องการแรงงานตัดอ้อยเพิ่มขึ้น เนื่องจากรัฐไทยมีมติเห็นชอบนโยบายวาระอ้อยแห่งชาติ โดยให้ความสำคัญของอ้อยในการพัฒนาเป็นพลังงานทดแทน และการผลิตอ้อยอย่างครบวงจร รัฐและทุนมีนโยบายส่งเสริมเพิ่มพื้นที่การปลูกอ้อยในพื้นที่มากขึ้น มีการส่งเสริมการปลูกอ้อยทดแทนพื้นที่ทำนา ส่งเสริมให้ชาวนาหันมาปลูกอ้อยแทนข้าวนาปี และพื้นที่การปลูกมันสำปะหลัง ปรับพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนา และพื้นที่ปลูกข้าวนาตอนให้หันมาเป็นเกษตรกรปลูกอ้อยรายย่อย จะเห็นได้จากขยายการตั้งโรงงาน และพื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้นจาก 2,849,690 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2552/2553 เป็น 3,936,371 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2555/2556

“การตกเขียวแรงงานตัดอ้อย” ที่หมู่บ้านตุม แรงงานอพยพตัดอ้อยได้นิยามความหมายการตกเขียวแรงงานตัดอ้อย หมายถึง การที่เจ้าแกแ้วอ้อยนำเงินมาให้แรงงานตัดอ้อยผ่านระบบนายหน้าหรือหัวหน้าสายก่อนถึงฤดูกาลตัดอ้อย แล้วแรงงานค่อยไปรับจ้างตัดอ้อยใช้หนี้ ในช่วงการเปิดหีบอ้อยในปีถัดไป การหว่านโปรยเงินกู้ผูกมัดสัญญาเกี่ยวกับแรงงานที่หมู่บ้านตุม เป็นวิธีการของเจ้าแกแ้วอ้อยที่นำมาใช้กับแรงงานตัดอ้อยบ้านตุม นอกจากจะเป็นวิธีการสร้างความมั่นใจให้เจ้าแกแ้วอ้อย

ว่าจะมีแรงงานตัดอ้อยในปีต่อไปแล้ว ยังเป็นวิธีการควบคุมแรงงานตัดอ้อยด้วย ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์กุ่มบ้านต๋อมต้องมีการอพยพออกนอกชุมชน โดยเฉพาะการเป็นแรงงานอพยพรับจ้างตัดอ้อยเกือบทั้งหมดบ้านกลายเป็นแรงงานระดับล่างสุดของระบบสายพานการผลิตอ้อยและน้ำตาลของไทยเพื่อการส่งออกสู่ตลาดโลก เป็นแรงงานที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมทำ เนื่องจากเป็นงานที่มีความยากลำบาก มีความเสี่ยงเป็นงานที่สกปรก และเป็นงานที่มีอันตราย ด้วยวิธีการดังกล่าวส่งผลให้แรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม บ้านต๋อม ต้องเป็นหนี้ และยากที่จะหลุดพ้นจากวงจรของการเป็นหนี้จากการเป็นแรงงานตัดอ้อย

การใช้สัญญาเงินกู้ที่ถูกทำขึ้นโดยเจ้าแกไร่อ้อย โดยมีผู้นำชุมชน มีหัวหน้าสายแรงงานตัดอ้อย และแรงงานตัดอ้อยด้วยกันเป็นพยานจะคอยบีบบังคับให้ไปใช้แรงงานตัดอ้อยแทน ไม่เช่นนั้นจะต้องถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย แรงงานตัดอ้อยต้องเสียดอกเบี้ยให้กับเจ้าแกไร่อ้อยในกรณีที่ไม่ว่าทำตามเงื่อนไขสัญญา จากการสัมภาษณ์แรงงานตัดอ้อยช่วงติดตามแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มทั้ง 3 พื้นที่ ทำให้ผู้เขียนทราบว่า แรงงานที่ไปรับจ้างตัดอ้อยเป็นหนี้ด้วยการตกเขียวแรงงานทุกครอบครัว น้อยสุด 5,000 บาท เนื่องจากเป็นแรงงานตัดอ้อยในปีแรก ส่วนใหญ่จะเป็นหนี้ตกเขียวแรงงานอยู่ระหว่าง 20,000-60,000 บาท และมากที่สุด 200,000 บาท โดยเจ้าแกไร่อ้อยจะดูสัดส่วนอายุและจำนวนแรงงานที่มาตัดอ้อยในแต่ละครอบครัว

รายได้จากการตัดอ้อยของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มนี้ ได้จากการจ้างงานแบบเหมาหัวตัน ด้วยการได้ค่าจ้างตัดอ้อยเหมาราคาตันละ 140 บาท อ้อยตัดสด 150 บาท แต่ถ้ากลุ่มแรงงานตัดอ้อยต้องการพักก็จะใช้รถสิบล้อช่วยโดยคิดค่าจ้างรถสิบล้อให้เป็นตันละ 20 บาท พร้อมคนขับ ส่วนกลุ่มคนที่ใช้แรงงานขึ้นอ้อยจะได้ตันละ 30 บาท ส่วนที่เหลือ

ก็คิดให้การตัดคำนวณให้เป็นค่าตัดอ้อย 100 บาท คิดเป็นมัด โดยตัดอ้อยพร้อมมัดๆ ละ 1 บาทมีอ้อยประมาณ 15-25 ลำ ซึ่งจะแตกต่างกันแต่ละพื้นที่ ครอบครัวยุคแรงงาน 2 คน จะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 30,000-40,000 บาท ขึ้นอยู่กับปริมาณอ้อยที่ตัดในแต่ละปีและความยาก ง่ายจากอ้อยที่ต้องตัด รายได้จะถูกหักล้างหนี้ของเจ้าแม่ก่อน ครอบครัวยุคที่เสียเงินน้อยจะใช้วิธีการตกเที่ยวแรงงานรอบใหม่ เพื่อนำเงินไปใช้ชำระหนี้ในระบบและนอกระบบ และใช้ในการซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตร เพื่อการศึกษาของบุตร ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและงานสังคมต่างๆ บางคนก็ใช้เป็นค่าตอบแทนงานให้ลูก ส่วนแรงงานตัดอ้อยที่เป็นวัยรุ่นก็จะนำเงินไปเช่าซื้อ โทรศัพท์ รถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งเป็นการบริโภคความทันสมัยเช่นเดียวกับวัยรุ่นหมู่บ้านอื่นๆ (ลา หัวหน้าสาย, 2554: สัมภาษณ์)

5.4 วิธีการดำรงชีวิตของแรงงานอพยพตัดอ้อย: บริบทพื้นที่ความแตกต่างของแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญ

ผู้เขียนได้เดินทางติดตามแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญ จังหวัดศรีสะเกษ ใน 3 พื้นที่การตัดอ้อยที่มีความแตกต่างกัน ดังนี้

พื้นที่ตัดอ้อยภาคอีสานจังหวัดมหาสารคาม แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญ มีวิธีการดำรงชีวิตการต่อรองภายใต้บริบทความเป็นอีสานเหมือนกัน พื้นที่ปลูกอ้อยส่วนใหญ่ในบริเวณนี้จะเป็นที่ดอน พื้นที่ปลูกอ้อยและโคเวตาอ้อยของเจ้าแม่ไม่มาก เนื่องจากจำนวนโคเวตาของเจ้าแม่ไร่อ้อยกระจายไปกับการปลูกอ้อยรายย่อยอื่นๆ ทำให้เจ้าแม่มีความต้องการ 5 ครอบครัวยุค แต่ด้วยแรงงานอพยพตัดอ้อยต้องนำเด็กติดตามมาด้วย รวม 15 คน ภายใต้วิธีการและเงื่อนไขของเจ้าแม่ในบริเวณนี้ คือ แรงงานตัดอ้อยต้องนอนเต็นท์ ไม่มีห้องน้ำ ไม่มีไฟฟ้า ต้อง

สร้างที่พักใหม่เรื่อยๆ ในพื้นที่ตัดอ้อย ในแต่ละวันแรงงานตัดอ้อยต้องเดินทางไปและกลับตัดอ้อยและที่พักด้วยรถไถนาเดินตามหรือแรงงานอพยพตัดอ้อยเรียกว่า รถอีแต๊กแต๊ก

“เพิ่นบอกว่ามาตัดอ้อยที่ภาคอีสานดีที่สุด เจ้าแกไร้อ้อยก็ใจดี ที่หาอยู่หากินกะอุดมสมบูรณ์ ผู้ใดมาตัดอ้อยกะมีแต่ผู้ได้เงินหลายๆ ที่สำคัญเวลาเฮว่ากันกะเว้าภาษาลาวกะได้” (สมหมาย ละครศรี, 2555: สัมภาษณ์) สมหมายบอกกับผู้เขียนว่า ก่อนหน้านี้สมหมายเคยเป็นแกนนำเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านตุมทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาต่างๆ เขาเคยปฏิเสธที่จะไม่มาทำงานตัดอ้อยเด็ดขาด เพราะเขาเคยติดตามพ่อแม่ไปแต่สมัยเด็กเข้ารับรู้ว่ามันทรมาณมากขนาดไหน สุดท้ายแล้วสมหมายก็เรียนหนังสือไม่จบ ม.6 ก็ต้องแต่งงานกับสามีที่มีประสบการณ์เป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยมาโดยตลอด พวกเขามีลูก 1 คน จนสุดท้ายเขาเองก็ต้องมาทำงานรับจ้างตัดอ้อย เพราะไม่รู้ว่าจะไปทำงานอื่นทำได้อย่างไร ในการมาตัดอ้อยครั้งแรกเขาต้องฝากลูกที่ยังเล็กมากไว้กับแม่ ระหว่างที่มาตัดอ้อย เขาบอกว่าตนเองร้องไห้หาลูกทุกวันเพราะคิดถึงลูก จนมาตัดอ้อยในครั้งนี้เป็นปีที่ 2 ที่อพยพแรงงานมาตัดอ้อยกับสามี โดยการนำลูกที่อายุ 1 ปี 5 เดือนมาด้วย ด้วยเหตุผลไม่อยากจากลูกและไม่มีการเลี้ยงให้ที่บ้าน

ระหว่างที่ผู้เขียนติดตามแรงงานกลุ่มนี้ ผู้เขียนสังเกตว่า ที่พักของแรงงานตัดอ้อยแถบจังหวัดมหาสารคาม จะถูกเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามที่เจ้าของไร้อ้อยกำหนด การเปลี่ยนที่พักในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ไล่พื้นที่ตัดอ้อย หาอยู่หากินง่าย ไล่แหล่งน้ำ เป็นต้น “แคมป์” ที่พักของครอบครัวแรงงานอพยพตัดอ้อยหลังจากย้ายมาจากเถียงนา แคมป์ที่พักของแรงงานตัดอ้อย ถูกสร้างใกล้สระน้ำ การสร้างแคมป์ขนาดจะถูกออกแบบให้สามารถนอนได้ตามจำนวนของคนใน

แต่ละครอบครัว หลังคาถูกสร้างขึ้นจากสังกะสีเพียง 3-4 แผ่น สำหรับทำเป็นที่นอน ซึ่งเป็นเพิงที่ใช้หลบแดด ฝน และหมอก เท่านั้นเอง ช่างหน้าห้องนอนจะใช้ทำเป็นห้องครัว ประกอบอาหารและก่อไฟ เพื่อให้ความอบอุ่นในช่วงฤดูหนาว ช่างๆ แคมป์จะขุดดินถมข้างเต็นท์กัน น้ำฝนไหลเข้าที่ปักและกันแมลงมีพิษ แคมป์ที่ปักของแรงงานกลุ่มนี้จะไม่มียุ้งฉาง ห้องน้ำ ไม่มีไฟฟ้า แสงสว่างช่วงกลางคืน อาศัยจากตะเกียงของแต่ละครอบครัว และไฟฟ้าจากแบตเตอรี่ที่เป็นของกลาง การซักล้างอาศัยน้ำจากสระข้างๆ ที่ปักไว้ใช้สำหรับอุปโภค ขำระร่างกาย แปรงฟัน ซักผ้า และล้างจาน ซึ่งพวกเขาดำรงวิถีชีวิตเช่นนี้นานกว่า 3-4 เดือน ตลอดช่วงที่เป็นแรงงานตัดอ้อย

พื้นที่ตัดอ้อยภาคตะวันออก จังหวัดสระแก้ว ชายแดนไทย-กัมพูชา แรงงานอพยพตัดอ้อยวิธีการดำรงชีวิต ภายใต้การถูกทำให้เป็นเสมือนแรงงานข้ามชาติ แม้ว่าพื้นที่ปลูกอ้อยส่วนใหญ่ลดลงเนื่องจากเจ้าแก๊วอ้อย ให้สนใจปลูกพืชเศรษฐกิจ ยางพารา และปาล์มน้ำมันแทน แต่จำนวนแรงงานตัดอ้อยยังคงเท่าเดิมกับแรงงานที่มาตัดอ้อยในปีที่ผ่านมาเนื่องจากแรงงานตัดอ้อยยังติดหนี้เจ้าแก๊วจำเป็นต้องมาตัดอ้อยเพื่อใช้หนี้ดังกล่าวที่น้อยใจของแรงงานตัดอ้อยวัยรุ่นที่ว่า “คนที่มาทำงานรับจ้างบริเวณนี้มีแต่แรงงานที่มาจากประเทศเขมร การที่พวกเราพูดภาษาส่วย ซึ่งแตกต่างจากชาวบ้านในพื้นที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่าพวกเราเป็นคนเขมร คนในหมู่บ้านแฉกนี้ชอบดูถูกหาว่าพวกเราเป็นคนสิ้นความ บอกไม่เชื่อ ห้ามไม่ฟัง ชอบไปขโมยหาของอยู่ของกินของพวกชาวบ้านที่พวกเขาปลูกไว้ ทั้งที่ครอบครัวของเราไม่ได้ไปขโมย ถ้าเลือกได้ขอไปตัดอ้อยที่ไกลๆ ไปหากินที่ไกลๆ ที่ไม่ต้องมีคนรู้จัก ไปไกลจากหมู่บ้าน ไม่ต้องไปพบกับใครเลย” (เพ็ญญารัตน์ ศรีอ่อน, 2555: สัมภาษณ์)

ระหว่างที่ผู้เขียนได้ติดตามแรงงานกลุ่มนี้ ผู้เขียนพบว่า บริบทพื้นที่ปลูกอ้อยในบริเวณนี้ส่วนใหญ่ เป็นเจ้าของโคกตาขนาดใหญ่ มีพื้นที่ปลูกอ้อยติดชายแดนประเทศไทยและกัมพูชา มีแรงงานตัดอ้อยจำนวน 17 ครอบครัว รวม 44 คน รวมเด็กติดตาม บริเวณที่พักอาศัยที่แรงงานตัดอ้อยเรียกว่า “ขนา” โดยขนามีน้ำ 2 หลัง อยู่บริเวณริมน้ำ ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีห้องน้ำและระบบสุขาภิบาล ทั้งที่แรงงานเหล่านี้ต้องอาศัยอยู่กันเป็นครอบครัวจำนวนมาก เวลาต้องการอุจาระต้องเข้าไปถ่ายในป่า ในสวนปาล์มที่อยู่บริเวณที่พัก และแรงงานเหล่านี้ต้องใช้น้ำคลองที่อยู่ติดกับขนาเพื่อการชำระล้างร่างกาย และชำระล้างของเสียทุกอย่างระหว่างการใช้ชีวิตอยู่ที่นี่ ทั้งที่พักเป็นของเจ้าแกแไรอ้อยที่สร้างไว้ให้กับแรงงานได้พักอาศัย และอยู่ห่างจากบ้านเจ้าแกไม่ถึง 500 เมตร และบริเวณหน้าขนา มีสายไฟสามารถเชื่อมต่อระบบไฟฟ้าได้ แต่ทำไมเจ้าแกถึงไม่มีการต่อเชื่อมไฟฟ้างี้กล่าว คำตอบที่ผู้วิจัยได้จากกลุ่มแรงงานตัดอ้อยที่มาตัดอ้อย คือ เจ้าแกตัดอ้อยกลัวสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่แรงงานอพยพตัดอ้อยบ้านตุ้มเดินทางมาตัดอ้อยบริเวณนี้ มากกว่า 20 ปี

พื้นที่ตัดอ้อยภาคกลางจังหวัดนครสวรรค์ แรงงานตัดอ้อยมีวิถีการดำรงชีวิตของการเป็น แหก และการต่อรองภายใต้การขู่ข่ม แรงงานตัดอ้อยที่เข้มขัน ดังคำพูดของหัวหน้าสายที่บอกว่า “ใครไปตัดอ้อยกับเจ้าแกที่จังหวัดนครสวรรค์สามารถเอาลูกไปเรียนหนังสือที่นั่นได้เลย เพราะเจ้าแกประสานโรงเรียนไว้เพื่อให้ลูกหลานเราได้เรียนกันทุกคน” (ลา หัวหน้าสาย, 2555: สัมภาษณ์) บริบทพื้นที่ตัดอ้อย พบว่าบริเวณนี้เป็นใจกลางของพื้นที่การปลูกอ้อยและโรงงานน้ำตาล เพราะเป็นพื้นที่การปลูกอ้อยเป็นการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมตั้งแต่ในอดีต เจ้าแกไร้อ้อยมีวิธีการปลูกอ้อยด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย อ้อยงาม แรงงานกลุ่มนี้มี 40 ครอบครัว รวม 68 ชีวิต รวมเด็กติดตาม เจ้าแกไร้อ้อยจึง

เป็นเจ้าของโคเวต้าขนาดใหญ่ เคยดำรงตำแหน่ง มีบทบาทเป็นนายกสมาคมชาวไร่อ้อย และคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล

5.5 ความทุกข์เชิงสังคม: ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ และความเสี่ยงของแรงงานอพยพตัดอ้อย

ความทุกข์ของแรงงานตัดอ้อย การเผชิญปัญหาร่วม ปัญหาสังคม ปัญหาคุณภาพชีวิต และความเสี่ยงต่างๆของแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญ จังหวัดศรีสะเกษ ได้สะท้อนให้เห็นถึง ปัญหาโครงสร้างที่เกิดจากวิธีการสะสมทุนโดยการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน การเอาเปรียบ และถูกควบคุมด้วยวิธีการทางเศรษฐกิจ ทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องมีชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนในการทำมาหากิน มีคุณภาพชีวิตที่ย่ำแย่จากการทำงาน รวมถึงการใช้ภาษาส่วยในการสื่อสาร ถูกทำให้เป็นคนกลุ่มรองทางสังคมด้วยปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ ถูกเหมารวมและได้รับการปฏิบัติจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ตัดอ้อยบางคนว่าเป็นแรงงานที่มาจากประเทศกัมพูชาและประเทศพม่า ขณะเดียวกันคุณภาพชีวิตของแรงงานและเด็กเล็กและเด็กที่กำลังเรียนหนังสือที่ติดตามแรงงานตัดอ้อยเสื่อมถอย เนื่องจากพวกเขาต้องใช้ชีวิตอยู่แต่ในพื้นที่ตัดอ้อยตลอดระยะเวลา 4-6 เดือน ต้องอาศัยอยู่ร่วมกับแรงงานตัดอ้อยจำนวนมากหลายครอบครัว บางพื้นที่ไม่มีที่พักที่มั่นคง ไม่มีการจัดสุขาภิบาลที่ดี ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีห้องน้ำห้องส้วม ต้องใช้วิธีการปรุงอาหารแบบง่ายๆ เพื่อการดำรงชีพ ช้ำร้ายกว่านั้นเด็กนักเรียนที่ติดตามแรงงานตัดอ้อยไม่ได้เรียนหนังสือ ต้องขาดเรียนเพื่อมาแบกรับบทบาทที่หนักกว่าเด็ก โดยทั่วไปที่ต้องรับผิดชอบดูแลตนเอง ดูแลน้อง หาอาหาร หรือบางครั้งพวกเขาก็ต้องเป็นแรงงานตัดอ้อยช่วยพ่อแม่เพื่อให้ได้เงินมากขึ้นด้วย

ปัญหาด้านสุขภาพ และสิทธิการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข พวกเขาต้องเสียเงินเองจากการรักษาพยาบาล เนื่องจากบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าไม่สามารถใช้ได้นอกพื้นที่ แม้ว่าแรงงานตัดอ้อยเหล่านี้จะรู้ตัวเองว่าจะต้องพบเจอกับปัญหาด้านสุขภาพ ทำให้พวกเขาต้องเตรียมยาแก้ปวด ยาแก้แพ้ ยาสามัญประจำบ้านอื่นๆ แต่ก็ไม่เพียงพอกับความจำเป็นต้องใช้ เนื่องจากพวกเขาต้องทำงานหนัก ทำงานตากแดดทั้งวัน ทำให้พวกเขาต้องเหนื่อยล้า ปวดกล้ามเนื้อ เป็นไข้ หรือบางครั้งก็เกิดอุบัติเหตุ มีดบาด เท้าเหยียบตออ้อย พลัดตกรถบรรทุกอ้อย เป็นลมแดดจากการทำงานตากแดดเป็นเวลานาน มีปัญหาเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร ท้องเสียบ่อยๆ ขณะเดียวแรงงานตัดอ้อยเองก็มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน ทำให้ต้องได้รับยาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้น แรงงานตัดอ้อยเหล่านี้ มีความทุกข์ ไม่ใช่แค่ความทุกข์ทางร่างกายเท่านั้น แต่เป็นความทุกข์เชิงสังคม ที่เกิดจากปัญหาโครงสร้างที่เข้ามากระทบกับกลุ่มแรงงานกลุ่มนี้ด้วย เช่น ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ตัดอ้อย มองว่าแรงงานเหล่านี้ไม่ใช่แรงงานไทยและแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกันแรงงข้ามชาติที่มาจากกัมพูชา

กรณีของ หมวย ที่กำลังท้องแก่ที่ต้องเดินทางมาตัดอ้อยร่วมกับสามี เขามาตัดอ้อยได้เพียง 1 เดือนเท่านั้น สุดท้ายเขาต้องคลอดลูกในพื้นที่ที่ตัดอ้อยที่จังหวัดสระแก้ว เขาได้เล่าถึงบรรยากาศระหว่างที่กำลังถูกส่งตัวไปที่โรงพยาบาลชุมชนอำเภอ เนื่องจากน้ำค้ำแตกแล้วแต่เด็กยังไม่คลอด สามีเขาต้องเหมารถยนต์จากพื้นที่ตัดอ้อยเพื่อไปส่งโรงพยาบาล เขายกว่าการบริการที่โรงพยาบาลไม่ดี ไม่ค่อยมีใครมาซักถามอาการเขา เขาถูกให้อนอนที่เตียงนานมาก แต่สุดท้ายเขาคคลอดลูก

และเขาต้องจ่ายค่าคลอดลูกเอง ขณะที่ลูกเขาก็ไม่แข็งแรงมากนัก เขาต้องพาลูกกลับมาพักพื้นที่ ชานา ที่เป็นที่พักของแรงงานตัดอ้อย ระหว่างที่ผู้เขียนไปติดตามแรงงานกลุ่มนี้ ผู้เขียนได้เข้าไปดูแม่และเด็กทารก ในที่พัก หลักจากที่เด็กคลอดมาได้เพียง 15 วัน ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะไม่ใช่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มีความรู้ด้านอนามัยแม่และเด็กหลังคลอด แต่สถานที่พักและการดูแลเด็กหลังคลอดไม่เหมาะสมต่อพัฒนาการของเด็กทารกและการพักผ่อนของหญิงหลังคลอดเลย เพราะมีเพียงผ้าพลาสติกคอยกันลมกันฝนเท่านั้น ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีห้องน้ำไม่มีระบบสุขาภิบาลใดๆ เลย ขณะเดียวกันเขาก็กังวลใจเกี่ยวกับลูกเพราะเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมาก็มีแรงงานมาคลอดลูกที่นี่ หลังจากตัดอ้อยเสร็จพวกเขากลับบ้านไม่ถึง 2 เดือน เด็กทารกก็เสียชีวิต รวมถึงเขาเป็นหัวหน้าตนเองและสามเฒ่าที่มตัดอ้อยจะไม่ได้เงินเพื่อคืนให้เค้าแก่ เพราะสามเฒ่าต้องคอยมาดูแลเขาและลูกขณะเดียวกันแรงงานตัดอ้อยคนอื่นๆ ก็ไปตัดอ้อยเขาต้องอยู่กับลูกเพียงลำพังในที่พักในตอนกลางวัน (หมวย, 2555: สัมภาษณ์)

รวมถึงในกรณี ความทุกข์ของพ่อ แม่ คนในครอบครัวที่เกิดจากการเสียชีวิตจากการนำเด็กเล็กติดตามทำงานตัดอ้อยในฤดูกาลตัดอ้อยปี พ.ศ.2554/2555 มีเด็กเล็กเสียชีวิตจำนวน 2 คน ในพื้นที่ตัดอ้อยจังหวัดมหาสารคาม ที่เด็กเล็กต้องจมน้ำตายในกระตักน้ำดื่มเพียงเพื่อเขาต้องการเกาะเพื่อหัดเดิน และในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี กรณีรถบรรทุกอ้อยถอยเหยียบเด็กที่กำลังนอนหลับในเปลที่แม่ผูกไว้หลังรถบรรทุกอ้อย

ความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ เป็นความเสี่ยงที่แรงงานตัดอ้อยไม่อาจพบเจอ คือ มาตัดอ้อยแล้วไม่ได้เงิน หรือได้เงินน้อยกว่าที่เป็นหนี้ไม่เพียงพอกับการใช้หนี้ที่ตนเองตกเขียวแรงงาน เช่น ในกรณี ของพ่อน้องป๊อป อายุ 39 ปี ที่เดินทางมากับครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่

ลูกสาวอายุ 15 ปี เพื่อหวังเงินตัดอ้อยเพื่อใช้หนี้ยืมเงินสะสมมาถึงปีนี้รวม 40,000 บาท เขาได้เล่าถึงการเดินทางมาตัดอ้อยในจังหวัดสระแก้ว ให้ผู้เขียนฟังว่า เขาเดินทางมาเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยกับแก๊งนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 โดยปกติการเดินทางช่วงเดือนธันวาคมของทุกปีเพื่อมาตัดอ้อยในพื้นที่ อ.คลองหาด จังหวัดสระแก้ว จากนั้นถึงเดือนมีนาคม พวกเขาและแรงงานตัดอ้อยคนอื่นจะย้ายไปตัดอ้อยที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี สำหรับปีนี้การเดินทางของครอบครัวนี้ช้ากว่าปีก่อนๆ เกือบ 1 เดือนเนื่องจากติดภาระที่ต้องดูแลคนป่วยที่บ้าน และต้องจัดการกับงานศพเสร็จก่อนจึงได้เดินทางมาตัดอ้อย

การมาตัดอ้อยที่จังหวัดสระแก้วในปีนี้มีความเสี่ยงกว่าทุกปี เนื่องจากตัดอ้อยไม่ต่อเนื่องหยุดงานมากกว่าไปทำงานตัดอ้อย เพราะจำนวนแรงงานตัดอ้อยจำนวนมากและปริมาณอ้อยที่ต้องตัดมีน้อย ฝนตกบ่อยต้องหยุดงาน ต้องรอคิวตัดอ้อยจากโรงงาน จึงทำให้หัวหน้าครอบครัวหลายคนกังวลใจ รวมถึงพี่น้องป๊อป ว่ามาตัดอ้อยในปีนี้จะได้เงินกลับบ้านเพียงพอกับการใช้หนี้เงินนอกระบบและค่าฝากเลี้ยงวัว-ควายหรือไม่ และที่สำคัญจะมีเงินคืน แก๊งแก๊งเพียงพอหรือไม่ ขณะที่เขาเองก็ต้องเบิกเงินจากแก๊งแก๊งเพื่อซื้ออาหาร และของใช้ใน สิ่งเดียวที่เขาจะทำได้ คือ บอกลูกกับเมียว่า ระหว่างที่ลงมือตัดอ้อย “กำลังพวกเรามีเท่าไรจะต้องใช้แบบไม่ยั้ง” ต้องตัดอ้อยให้เร็ว ให้ได้มากกว่าคนอื่นในแต่ละวันที่ทำงานให้ได้ (อุทัย ศรีอ่อน, 2555: สัมภาษณ์)

จากรายได้ที่คิดจ้างเป็นแบบเหมาหัวตัน ด้วยอัตราค่าจ้างตัดอ้อยเหวราคาดันละ 140 บาท อ้อยตัดสด 150 บาท แต่ถ้ากลุ่มแรงงานตัดอ้อยเหนื่อยมากก็จะใช้รถคิบบอช่วยโดยคิดค่าจ้างรถคิบบให้เป็นตันละ 20 บาท พร้อมคนขับ ส่วนกลุ่มแรงงานที่ขึ้นจะได้ตันละ 30 บาท ส่วนที่เหลือก็คิดให้การตัดคำนวณให้เป็นค่าตัดอ้อย 100 บาท โดยตัด

อ้อยพร้อมมัดๆ ละ 1 บาทมีอ้อยประมาณ 15-25 ลำ ซึ่งจะแตกต่างกัน แต่ละพื้นที่ ครอบครัวยุคแรงงาน 2 คน จะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 30,000-40,000 บาท ขึ้นอยู่กับปริมาณอ้อยที่ตัดในแต่ละปี รายได้จะถูกหักล้างหนี้ของเก่าแก่อน ครอบครัวยุคที่เหลือน้อยจะใช้วิธีการตกเที่ยว แรงงานรอบใหม่ เพื่อนำเงินไปใช้ชำระหนี้ในระบบและนอกระบบ และใช้การซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตร เพื่อการศึกษาของบุตร ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและงานสังคมต่างๆ บางคนก็ใช้เป็นค่าตอบแทนงานให้ลูก ส่วนแรงงานตัดอ้อยที่เป็นวัยรุ่นก็นำเงินไปเช่าซื้อ โทรศัพท์ รถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งเป็นกรบริการความสะดวกทันสมัยเช่นเดียวกับวัยรุ่นหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งรวมถึงความเสี่ยงจากการที่ครอบครัวแรงงานตัดอ้อยหลายครอบครัวไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน เด็กบางคนถูกทอดทิ้ง ครอบครัวयर้างไปมีความสัมพันธ์ใหม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จะส่งผลกระทบต่อเป็นปัญหาในระดับสังคมทั้งสิ้น

ความทุกข์ของคนที่อยู่ข้างหลัง เช่น ลูกของแรงงานตัดอ้อย ปู่ ย่า ตา ยาย และกลุ่มเครือญาติ ที่ไม่ได้เดินทางร่วมในการตัดอ้อย ผู้เขียนพบว่า ระบุว่าที่ผู้เขียนกลับไปเยี่ยมชาวบ้านตามในช่วงที่แรงงานไปตัดอ้อย บรรยากาศในหมู่บ้านตามดูเจ็บเหงา มาก ไม่คึกคักเหมือนช่วงที่ชาวบ้านตามไม่ได้เดินทางไปตัดอ้อย เนื่องจากจำนวนชาวบ้านลดลงมาก บ้านบางหลังจะปิดตาย และถือคด้วยกุญแจ ส่วนเด็กที่เป็นลูกของแรงงานที่ไม่ได้ติดตามไปตัดอ้อย เนื่องจากต้องเรียนหนังสือ หรือบางคนยังเล็กต้องอยู่กับตา ยาย เด็กๆ เหล่านี้บอกกับผู้เขียนว่า พวกเขาคิดถึงพ่อแม่มาก และอยากจะไปหาพ่อแม่ที่พื้นที่ตัดอ้อย เด็กโตบางคนต้องดูแลน้อง เด็กบางคนอาศัยอยู่คนเดียวต้องใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัวคนเดียว พวกเขาอยากให้พ่อแม่กลับมาเร็วๆ อยากให้พ่อแม่มีสุขภาพที่ดี และได้เงินกลับมาจากการไปตัดอ้อย ระบุว่าที่ผู้เขียนพูดคุยกับเด็ก มีเด็ก

บางคนถึงกับร้องไห้เพราะคิดถึงพ่อแม่ ขณะที่ปู่ ย่า ตายาย ที่ต้องมีบทบาทดูแลเด็ก ก็มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจไม่ได้แตกต่างไปจากเด็กๆ เพราะต้องดูแลเด็กหลายคน ทุกข์ใจที่ต้องภาวนาให้ลูกหลานที่ไปตัดอ้อยปลอดภัยจากการทำงาน ขณะเดียวกันผู้นำหมู่บ้านตุมก็เป็นห่วงพฤติกรรมและความเป็นอยู่ของเด็กในหมู่บ้าน เพราะเด็กหลายคนมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านความรุนแรง พฤติกรรมทางเพศ และยาเสพติดที่มีโอกาสจะก่อให้เกิดกลุ่มเด็กๆ เหล่านี้เข้าไปมีส่วนร่วมได้ เพราะขาดคนดูแลใกล้ชิด

5.6 กลยุทธ์การต่อรองของแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูย: ความแตกต่างของสนามพื้นที่ตัดอ้อย

จากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูย จังหวัดศรีสะเกษ ที่ไปทำงานรับจ้างตัดอ้อยในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากจะมีวิธีการดำรงชีวิตที่ที่แตกต่างกันตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว แรงงานอพยพตัดอ้อยเหล่านี้ยังมีกลยุทธ์การต่อรองมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทพื้นที่

กลยุทธ์การต่อรองของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่มาทำงานในพื้นที่ภาคอีสาน สนามพื้นที่ตัดอ้อยจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ การรวมกลุ่มของแรงงานตัดอ้อยผ่านระบบเครือข่ายและหัวหน้าสาย ด้วยการปฏิเสธการขึ้นอ้อยในเวลากลางคืน บางครั้งปฏิเสธไม่ตัดอ้อยสดที่ยากลำบากและ การเบิกเงินค่าจ้างตัดอ้อยเป็นงวด การใช้อัตลักษณ์ที่สิ้นไหล ด้วยการสื่อสารด้วยภาษาอีสาน ที่เหมือนกันกับเจ้าแก้วและชาวบ้านในพื้นที่ตัดอ้อย การต่อรองให้เจ้าแก้วหาซื้อสรณะน้ำ ที่ใกล้ที่พักในการหาอาหาร และชำระล้างร่างกาย รวมถึงเป็นแหล่งหาอาหารของแรงงานตัดอ้อย บางครั้งการต่อรองเพื่อแลกกับการได้บริโภคอาหาร

ที่มีรสนิยมเหมือนกับเถ้าแก่ไร่อ้อยในช่วงที่ต้องทำงานหนักมากกว่าปกติ เช่น ก้อยเนื้อวัว และที่สำคัญการใช้วัฒนธรรมความเป็นอีสานในการต่อรอง เช่น ขอร้องให้เถ้าแก่นำรถพาไปดูหมอลำ วงดนตรีอีสานที่อยู่ในชุมชน ในช่วงบุญประเพณีประจำปีต่างๆ โดยแรงงานตัดอ้อยเหล่านี้จะทำบุญร่วมกับเถ้าแก่ไร่อ้อย ส่วนอาหารและเครื่องใช้ที่เหลือ เถ้าแก่จะนำมาให้แรงงานตัดอ้อยหลังจากผ่านพิธีกรรมแล้ว

กลยุทธ์การต่อรองของแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญพื้นที่ตัดอ้อยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สนามพื้นที่ตัดอ้อยจังหวัดสระแก้ว ได้แก่ การรวมกลุ่มของแรงงานตัดอ้อยผ่านระบบเครือข่ายและหัวหน้าสาย เช่น หัวหน้าสายต่อรองให้เถ้าแก่หางานอื่นให้แรงงานได้ทำงานช่วงที่หยุดหลายวันรอโควตาตัดอ้อยส่ง หรือช่วงที่ฝนตกหลายวัน การไปรับจ้างทำงานกับเถ้าแก่คนอื่น จะช่วยให้แรงงานตัดอ้อยได้ทำงานเงินเพิ่มมากขึ้น การต่อรองไม่ตัดอ้อยสด รวมถึงการรวมกลุ่มแรงงานตัดอ้อยเพื่อหาอยู่หากินในพื้นที่สาธารณะ รวมถึงการใช้อัตลักษณ์ที่สิ้นไหล แรงงานตัดอ้อยกลุ่มนี้จะพยายามพูด สื่อสารด้วยภาษาไทย และภาษาเหมือนกันกับเถ้าแก่และชาวบ้านในพื้นที่ตัดอ้อย และการแสดงตัวด้วยบัตรประจำตัวประชาชน ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อให้แตกต่างกับแรงงานข้ามชาติที่มาจากประเทศกัมพูชา เพื่อลดอคติทางชาติพันธุ์ รวมถึงการใช้วัฒนธรรมในการต่อรอง เช่น ช่วงเทศกาลสงกรานต์แต่งต่อรองกับเถ้าแก่เพื่อให้ส่งแรงงานกลับบ้าน เพื่อเข้าร่วมและจะต้องนำแรงงานกลับกรณีที่ยังตัดอ้อยไม่แล้วเสร็จ

กลยุทธ์การต่อรองของแรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กัญพื้นที่ตัดอ้อยภาคกลาง สนามพื้นที่ตัดอ้อยจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ การรวมกลุ่มของแรงงานตัดอ้อยผ่านระบบเครือข่ายและหัวหน้าสาย ได้แก่ การต่อรองให้เพิ่มค่าจ้างแรงงานให้เท่ากันกับพื้นที่อื่น จากราคาตัดอ้อย

เผาตันละ 130 บาท เป็น 140 บาท รวมถึง การต่อรองเพิ่มเงินการตก
เขียวแรงงานมากกว่าพื้นที่อื่น สูงสุด 200,000 บาท การต่อรองไม่ตัด
อ้อยสด การต่อรองเพื่อให้ได้พื้นที่ที่เรียนให้กับเด็กที่ติดตามแรงงานได้
เรียนหนังสือ การต่อรองเพื่อให้ได้สถานที่พักที่ดี แข็งแรงมั่นคง มีไฟฟ้า
มีห้องน้ำห้องส้วม การสร้างพื้นที่ในการดูโทรทัศน์หลักจากตัดอ้อยเสร็จ
การเบิกเงินค่าจ้างตัดอ้อยเป็นงวดๆ เป็นต้น จึงจะสามารถหาแรงงานตัด
อ้อยได้มากกว่าที่อื่นๆ รวมถึงการใช้อัตลักษณ์ที่ล้นไหล ได้แก่ การ
สื่อสารด้วยภาษาไทย ที่มีสำเนียงจังหวัดนครสวรรค์ การใช้วัฒนธรรมใน
การต่อรอง ได้แก่ ช่วงเทศกาลสงกรานต์แรงต่อรองกับเจ้าแม่เพื่อให้ส่ง
แรงงานกลับ

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้ต่อรองของแรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติ
พันธุ์กวย ทั้ง 3 พื้นที่ มีกลยุทธ์การต่อรองที่เหมือนกัน คือ ประการแรก
พวกเขามีกลยุทธ์การต่อรองผ่านการรวมกลุ่ม โดยมีหัวหน้าสายเป็นคน
ต่อรองกับเจ้าแม่ไร้อ้อย ที่มีนัยยะของการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ
การเมือง หรือรวมตัวเพื่อต่อรองทรัพยากรในรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้ตนเอง
ได้ค่าจ้างเท่ากับพื้นที่อื่นๆ และได้จำนวนเงินกู้ที่มากขึ้น ประการที่สอง
การอาศัยอัตลักษณ์ที่ล้นไหลในการต่อรองตามบริบทของแต่ละพื้นที่ตัด
อ้อย เช่น พวกเขาจะตัวตนของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กวยเมื่อต้องการ
เงินกู้ที่มากขึ้น การได้ราคาค่าจ้างที่ไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ขณะที่เมื่อ
เขาพวกเขาเจอเจ้าหน้าที่รัฐ พวกเขากลับเก็บอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์กวย
เอาไว้ แล้วพยายามนำเสนอภาพของความเป็นไทย หรือคนภาคกลาง
ด้วยการแสดงบัตรประจำตัวประชาชนและการใช้ภาษาไทย และ
ประการที่สาม การใช้วัฒนธรรมในการเจรจาต่อรอง เพื่อให้พวกเขา
สามารถกลับบ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น ช่วงวัน
สงกรานต์ การหยุดตัดอ้อยตามบุญประเพณี การต่อรองของแรงงาน

อพยพตัดอ้อยพวกเขาไม่สามารถกระทำการได้มากนัก สามารถต่อรองได้เพียงบางครั้งเท่านั้น พวกเขาทำได้แค่เพื่อให้ตนเองลดปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ แต่ทำให้ตนเองต้องขูดรีดแรงงานของตนเองน้อยลงเท่านั้น เช่น การปฏิเสธการตัดอ้อยสด และหรือการลักลอบเผาอ้อยทำให้เป็นอุบัติเหตุบ้าง การปฏิเสธการขึ้นอ้อยในเวลากลางคืน การใช้รถคีบอ้อยแทนแรงงานคนขึ้นอ้อย หรือการพยายามสร้างเงื่อนไขขอเบิกเงินค่าแรงตัดอ้อยบางส่วนก่อนเพื่อส่งเงินกลับบ้านก่อนเพื่อป้องกันการเบียดจ่ายเงินของเจ้าแกไร่อ้อย

6. สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

จากการนำแนวคิดความทุกข์เชิงสังคม (social suffering) ช่วยทำให้ผู้เขียนเข้าใจความทุกข์ของชาวบ้านที่เป็นแรงงานอพยพตัดอ้อย กลุ่มชาติพันธุ์กัญญาที่ไม่ใช่แค่ความทุกข์ทางร่างกาย แต่เป็นความทุกข์ทางสังคม ที่ทำให้แรงงานอพยพตัดอ้อยถูกเชื่อมโยงกับระบบตลาดโลก ในมิติของแรงงานระดับล่างสุดที่สำคัญต่อระบบการผลิตอ้อยและน้ำตาลของไทยภายใต้วิธีการและเงื่อนไขของทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลของไทยที่ใช้วิธีการควบคุมด้วยวิธีทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบทำให้กลุ่มแรงงานเหล่านี้มีปัญหาพร้อม ปัญหาสังคมที่เกิดจากอคติทางชาติพันธุ์ ปัญหาสุขภาพและความเสี่ยงที่เกิดจากการไปเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อย

ขณะที่ การนำแนวคิดกลยุทธ์การต่อรอง (Tactics of negotiation) ของ Dorairajoo, Saroja Davi. (2002) ช่วยทำให้ผู้เขียนทำความเข้าใจถึงเหตุผลในการต่อสู้ต่อรองของผู้ที่อ่อนแอ เป็นคนชายขอบแรงงานตัดอ้อยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กัญญา จังหวัดศรีสะเกษ ท่ามกลางการสะสมทุนโดยการดูดซับมูลค่าส่วนเกิน การเอาเปรียบ ที่มีการควบคุมแรงงานตัดอ้อยของทุนในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล อย่างไรก็ตาม

ตาม การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่า แรงงานตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มไม่สามารถกระทำการต่อสู้ต่อรองได้มากนัก เนื่องจากเขาเป็นแรงงานนอกระบบ ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงาน อย่างไรก็ตาม แรงงานอพยพตัดอ้อยกลุ่มชาติพันธุ์กุ่ม มีกลยุทธ์การต่อรองเพื่อให้ตนเองมีชีวิตรอดจากการทำงานที่ยากลำบาก ใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ การรวมกลุ่มแรงงานตัดอ้อยโดยใช้ระบบเครือญาติและหัวหน้าสายในการต่อรอง การใช้อัตลักษณ์ที่ลื่นไหลในการต่อรอง และการใช้วัฒนธรรมในการต่อรอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทแต่ละพื้นที่

7. ข้อเสนอแนะ

งานศึกษานี้เสนอว่า แรงงานอพยพตัดอ้อยมีบทบาทที่สำคัญ เป็นแรงงานระดับล่างสุดของสายพานการผลิตอ้อยและน้ำตาลป้อนสู่ตลาดโลก แต่พวกเขากลับมีคุณภาพชีวิตที่ย่ำแย่ จากการเป็นแรงงานอพยพตัดอ้อยเป็นแรงงานนอกระบบ ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน ขณะเดียวกัน ในเชิงการพัฒนาท้องถิ่น หน่วยงานภาควิชาการภาครัฐและภาคประชาสังคม ที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสนใจการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานอพยพตัดอ้อยอย่างจริงจัง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ธวัช ตินนังวัฒนะ และทิพาดี ตินนังวัฒนะ. (2543). **การทำไร่อ้อยยุคใหม่**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://oldweb.ocsb.go.th/udon/All%20text/1.Article/011-Article%20Index.htm> (สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2558).

มาลี สิทธิเกรียงไกร. (2551). **การแพทย์กับการผลิตข้าวความทุกข์เชิงสังคม**. วารสารสังคมศาสตร์, 20(1): 41-82.

สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย. (2554). **รายงานพื้นที่ปลูกอ้อยของประเทศ ปีการผลิต 2553/2554: สรุปสถานการณ์พื้นที่ปลูกอ้อย ปีการผลิต 2553/54**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.ocsb.go.th/upload/journal/fileupload/9235826.pdf> (สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2558).

ภาษาอังกฤษ

Author Kleinman, Veena Das and Margaret Lock. (1996) **Social Suffering**. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, California.

De Certeau, Michel. (1984). **The Practice of Everyday life**. Translated by Steven Rendall. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.

Dorairajoo, Saroja Davi. (2002). No Fish in the Sea: Thai-Malay. **Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity**. Doctor's Thesis. Boston: Harvard University.

Low, Celia. (2000). “ Global Market, Local Justice in Southeast Asia Seas: The Live Fish Trade and Local Fisheries in the Togean Islands in Sulawesi.” In **People, Plants, and Justice: The Politics of Nature Conservation**. Edited by Zerner, Charles. P.234-258.

Pierre Bourdieu. (1977) **Outline of A Theory of Practice**. Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology Cambridge University.

Scott, James C.. (1985). **Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance**. New Haven and London: Yale University Press.

สัมภาษณ์

จำลอง ลาวเมือง. 10 พฤษภาคม 2554. สัมภาษณ์.

เพ็ญญรัตน์ ศรีอ่อน. 18 กุมภาพันธ์ 2555. สัมภาษณ์.

ลา หัวหน้าสาย. 26 มีนาคม 2555. สัมภาษณ์.

สมหมาย ละครศรี. 5 มกราคม 2555. สัมภาษณ์.

หมวย. 18 กุมภาพันธ์ 2555. สัมภาษณ์.

ห้า แนบเนียน. 11 พฤษภาคม 2554. สัมภาษณ์.

อุทัย ศรีอ่อน. 17 กุมภาพันธ์ 2555. สัมภาษณ์.